

УДК 378 (410)

ЧИЧУК Антоніна Петрівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького
e-mail: tetyanna@ukr.net

ЗАРОДЖЕННЯ І СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УЧИТЕЛІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

У статті проаналізовано етапи зародження і становлення системи підвищення кваліфікації учителів у Великій Британії. Зазначено, що у Великій Британії здійснюються теоретичні експериментальні дослідження щодо пошуку ідеї, теорії для вдосконалення неперервного розвитку системи ПК учителів. Зокрема, у Великій Британії значна увага на сучасному етапі приділяється підготовці методиста, який виступає в якості організатора й фасилітатора неперервної творчої роботи вчителів по вдосконаленню якості освіти в школі; в процесі ПК учителів використовується активні форми й методи роботи, частина навчального процесу переноситься до школи; поєднується праця й навчання.

Ключові слова: етапи зародження і становлення системи підвищення кваліфікації учителів, система підвищення кваліфікації учителів, Велика Британія.

Постановка проблеми До середини XIX століття у Великій Британії не стояло питання про необхідність організації масової підготовки вчителів, адже, як зазначають D. Dean та R. Aldrich, кількість педагогічних ВНЗ на той час була порівняно невелика. Основними шляхами набування необхідних знань для більшості педагогів Великої Британії була самоосвіта та відвідування недільних шкіл [1, с. 98].

Мета статті. Проаналізувати етапи зародження і становлення системи підвищення кваліфікації учителів у Великій Британії.

Виклад основного матеріалу. У середині XIX століття в зв'язку з бурхливим розвитком промисловості була створена національна система початкової освіти. Школу почала відвідувати значна кількість дітей, створюються старші класи. З відкриттям в університетах денних педагогічних факультетів почалась активна дослідницька робота в галузі педагогіки, методики викладання предметів, дитячої психології; у деяких університетах на базі початкової освіти відкривались річні програми для підготовки вчителів для середньої школи, але багато вчителів не мали спеціальної підготовки. Тому в кінці XIX століття створюються курси підвищення кваліфікації для працюючих учителів, створюються спеціальні програми, книги для курсантів: «Мистецтво викладання» (Д. Селмона), «Новий підручник з методики» (А. Гарлика), довідники для вчителя та інша методична література, методичні рекомендації з проблеми використання наочності, пояснення матеріалу, керівництва класом тощо. Курсанти вивчали загальноосвітні предмети, арифметику, читання, письмо.

При викладанні лекційних курсів (з кожного предмета читалося 10–12 лекцій) використовувалась така методика: вчителі одержували конспекти лекцій, теми для написання робіт, рекомендовану літературу. Кожна лекція завершувалася семінаром, на якому обговорювалися складні питання [2, с. 27–31].

Ми вважаємо, що ця методика організації і проведення лекцій була дуже корисна для курсантів, адже вони мали можливість попередньо ознайомитися із лекційним матеріалом і брати активну участь у проведенні лекції та на семінарах.

Як зазначають P. Asshton, E. Henderson, D. Merritt, широко використовувалась під час проведення курсів і моніторіальна система, розроблена А. Беллом та Д. Ланкастером, згідно з якою один викладач читав лекцію для сотні й більше вчителів-курсантів. При цьому використовувались методи групової й індивідуальної роботи. Пізніше цей ланкастерський метод поширився і в інших європейських країнах у системі ПК вчителів [3, с. 101–102].

Безумовно, якість навчання на курсах була значно нижче, ніж у ВНЗ, але вчителі одержували необхідні їм професійні знання для роботи в нових умовах [2, с. 31–33].

Отже, розглянута система ПК вчителів (кінець XIX – 40-ві роки XX століття) намагалась компенсувати недоліки базової педагогічної освіти, набуті до роботи на посаді вчителя, що обумовлено особливостями соціально-економічного і культурного розвитку країни. Тому цей етап становлення й розвитку британської системи ПК вчителів визначено як компенсаторний.

Якщо раніше до середини XX століття курси відвідували вчителі переважно ті, які не мали вищої освіти, то в 50-70 роки XX століття сформувався новий якісний етап підвищення кваліфікації британських учителів, курси якого передбачали навчання дипломованих учителів з метою осучаснити їхні професійні знання, які все менше задовольняли вимоги школи. У цей період домінувала загальноосвітня й спеціальна підготовка на шкоду професійно-педагогічній. Фактично в цей період існувало два види курсів:

- 1-й вид – курси, що організовувались на базі університетів для привілейованих шкіл;
- 2-й вид – курси, що організовувались на базі педагогічних коледжів для масових учителів [2, с. 35–36].

Недоліки роботи курсів ПК учителів у цей період: відсутність приватних методик, значне поширення елективного принципу, поверховість педагогічних курсів [1], а також – відбувалася модернізація системи ПК, адже від неї залежали реформи школи (продовження терміну обов'язкового навчання до 16 років, збільшення в початковій школі класів, які працюють за принципом «відкритого» навчання, відхід від практики сортування дітей по групах відповідно до здібностей тощо) [2, с. 38]. Тому в цей період почалася широкомасштабна програма ПК вчителів у формі різних за терміном курсів, семінарів, консультацій, конференцій, роботи творчих груп учителів, яка підтримувалася на місцевому й національному рівнях державного апарату керівництва й фінансування. Зокрема, в роботі L. Cantor та I. Roberts [4, с. 110] наведено такі дані: у 70-ті роки в країні урядом на підготовку й перепідготовку вчительських кадрів щороку виділялося біля 11 млн. фунтів стерлінгів (біля 6% ВВП щорічно). Ці цифри підтвержені даними Statistical Year-Book (1988 p.), які представлені в табл. 1.

Таблиця 1.

Загальні витрати на освіту у Великій Британії (у % від ВВП)

Рік	1954	1970	1973	1975	1980	1985	1988
%	3,9	5,3	5,8	6,8	5,8	5,57	5,7

Джерело: UNESCO Statistical Year-Book, 1988, P. 13, 16

Як свідчать дані таблиці 1, у Великій Британії у післявоєнні роки відбувається тенденція до значного зростання коштів, що виділялися урядом на освіту. Якщо у 1954 році ВВП становив 3,9% на освіту, то в 70-ті роки він дорівнював від 5,3% у 1970р. до 6,8% у 1975р. Якщо порівняємо з розвитком економіки в цій країні у 50-70-ті роки, то зазначимо, що в цей період у Великій Британії відбувається значне зростання британської економіки. Отже, важливим фактором соціальних і економічних перетворень являє собою освіта. В цей період була обґрунтована концепція «Вклад у освіту – ключ до економічного й соціального прогресу». Завдяки цієї концепції підвищилась увага до якості підготовки й ПК учителів з боку держави. Були створені: Національний комітет по ПК учителів, Комісія служб із трудових ресурсів, Регіональні консультативні служби з питань ПК та ін.; видавались спеціальні закони.

Ми вважаємо, що підвищення уваги до ПК вчителів відіграє значну роль у зростанні освіченості населення держави, адже, як зазначає В. Гаргай [2, с. 350], ефективність педагогічної освіти виявляється не лише через якість підготовки у навчальному закладі, а й – своєчасне її оновлення адекватно потребам суспільства через роботу курсів ПК вчителів.

Вкажемо на характерні риси системи курсового підвищення кваліфікації вчителів, що представлені на рис. 1.

Рис.1. Характерні риси системи курсового підвищення кваліфікації вчителів у Великій Британії

(розроблено автором на основі опрацювання джерел [2; 4; 5]).

У досліджуваній період між освітою у ВНЗ і курсами підвищення кваліфікації відбувся розподіл обов'язків: університети розв'язують проблеми загальноосвітньої та спеціальної підготовки з профілю, а курси ПК – поглиблення методичної, професійної культури вчителя.

Однією з рис системи курсового підвищення кваліфікації вчителів, що позначено на рисунку 1, є зв'язок з наукою, який розв'язується таким чином, що учасники ПК певний час навчаються в дослідницьких лабораторіях університетів і фірм, де знайомляться із найновішими приладами й методами проведення досліджень, що сприятиме поглибленню знань учнів у процесі виконання щоденних обов'язків на робочому місці вчителя.

Що стосується зв'язку з промисловістю, то слід зазначити, що у 70-х роках, як зазначає J. Lynch [6] діяльність курсів ПК набуває характеру зв'язку із промисловістю. На державному рівні розуміється залежність між рівнем професіоналізму вчителів, які одержують на курсах ПК доступ до передових технологій, якістю освіти, що одержують учні в школі і рівнем кваліфікації робочих і службовців.

Відмічені на рис. 1 принципи ПК вчителів у Великій Британії: доступність (різноманітність форм ПК), варіативність (різноманітність програм ПК), партнерство (об'єднання зусиль викладачів ВНЗ, громадськості, бізнесу тощо), орієнтація на ринок (багатоканальне фінансування, стимулювання конкуренції), демократичність (участь різних категорій педагогічного персоналу у визначенні політики в галузі ПК) відбивали не стільки фактичний стан справ, скільки вимоги до того, яким цей стан мав бути, тобто носили регулятивний характер, підкоряючи його певній системі.

До 60-х років була створена британська модель курсового підвищення кваліфікації вчителів. Але чим ширше розросталася мережа курсів, тим частіше вони становилися предметом критики про те, що курси недостатньо впливають на ситуацію школі. Інноваційні процеси в середній освіті того часу активізували роботу творчих груп учителів з метою забезпечення умов для розвитку творчого потенціалу вчителів, їх активної участі в удосконаленні навчально-виховного процесу в школі [2, с. 53].

Структурами, які мали реалізувати нові ідеї, були учительські центри, що створені у 60-х роках для перевірки на практиці найважливіших педагогічних ідей, нових навчальних планів, програм, нових форм і методів навчання учнів [2, с. 56]. Такі центри працювали, переважно, у другій половині дня, коли вчителі з різних шкіл у неформальній обстановці обговорювали професійні проблеми в полеміці. При цьому підвищувався інтерес до педагогічної діяльності. Однак, багато професійних питань розв'язувалося на заняттях творчих груп безпосередньо в школах, організаторами яких були вчителі, що поверталися із учительських центрів.

У Великій Британії одержали поширення різні форми взаємодопомоги (відвідування уроків, допомога вчителів - наставників) безпосередньо в школах. Створювалися в школах групи з декількох осіб на допомогу вчителям – бригадна форма взаємодопомоги, яка відвідувала уроки молодих учителів і робила їх методичний аналіз, надавала допомогу у складанні конспектів уроків, обговорювали разом різні педагогічні ситуації. В решті у 70-ті роки виникла форма взаємодопомоги «Програма втручання», в якій педагоги – консультанти на основі розроблених критеріїв приймають рішення чи рекомендувати молодого вчителя для атестації і чи включати його до програми професійного втручання (своєрідної швидкої методичної допомоги). При одержанні позитивних результатів консультант припиняє допомогу молодому вчителю [2, с. 56–62].

Слід зазначити, що ефективність роботи вчителів оцінювалась опосередковано: аналізувались не знання й уміння вчителя, а навченість і вихованість учнів [2, с.63], підвищення кваліфікації відбувалося на базі шкіл [7, с. 65].

Отже, у 50-70-ті роки ХХ століття прогрес у сфері освіти спостерігався досить значний поряд із значними змінами у техніці й система підвищення кваліфікації учителів намагались використанням різних форм допомоги учителям адаптуватися до результатів розвиваючої науки, що обумовлено особливостями й закономірностями науково-технічного прогресу й ринкової економіки. Тому-то цей етап розвитку британської системи ПК учителів визначено як адаптаційний.

Наступний етап у розвитку ПК учителів – етап «неперервного розвитку», основними компонентами якого у Великій Британії є:

- взаємодія системи підвищення кваліфікації учителів, державних органів управління і педагогічних колективів освітніх установ, які разом відповідають за розвиток системи неперервної педагогічної освіти;

- забезпечення державою кожному вчителю можливості періодично одержувати ПК, який сприятиме професійному навчання й виховання учнів упродовж усього трудового життя;

- одним з компонентів неперервного розвитку ПК учителів є ринок освітніх послуг, який сприяє підвищенню конкурентоздатності закладів підвищення кваліфікації на основі поєднання бюджетних і ринкових механізмів фінансування освітніх програм [2, с. 356].

- забезпечення через програми ПК систематичного поповнення методичних знань, розширення загальнокультурного, соціально-політичного, морального кругозору вчителя [2, с. 353, 356].

З метою забезпечення неперервного розвитку ПК учителів уряд країни видає загальнодержавної рекомендації з метою уніфікації програм для ПК учителів, а місцеві органи управління освітою – свої рекомендації із урахуванням місцевої специфіки [8].

У період, що аналізується, у Великій Британії посилюється державне керівництво системою підвищення кваліфікації вчителів і обмежуються права місцевих відділів освіти. Існує думка, що робота по ПК вчителів має підкорятися єдиному органу, аби не знижувалась якість їх професійних стандартів. Посилюється політика централізації. Уряд видає загальнодержавні рекомендації з метою уніфікації програм для ПК учителів, а місцеві органи управління освітою – свої рекомендації із урахуванням місцевої специфіки.

Під час цього період розробляється схема вивчення потреб освітнього процесу:

- щороку школи проводять аналіз результатів навчально-виховного процесу і розробляють пропозиції по його вдосконаленню у школі;

– одержані результати направляються у місцеві відділи освіти, аналізуються й розробляють пропозиції щодо розвитку освітнього процесу в окрузі;

Результати поступають до МОН, де аналізуються й визначаються важливі напрями розвитку системи освіти колективів шкіл країни [2, с. 80].

Отже, вивчення потреб освітнього процесу відбувається на шкільному, регіональному, національному рівні.

У зв'язку з посиленням політики централізації ПК учителів у 1988 році введено загальнонаціональний навчальний план з метою диференціації вимог до змісту програми, до навчання дітей з різним рівнем здібностей [2; 8].

В період, що аналізується, набуває значущості принцип професіоналізму, компетентності, значна увага приділяється підготовці вчителя – майстра, здатного творчого мислити [2, с. 360].

У «Білій Книзі» підкреслюється, що для збереження високих темпів економічного зростання необхідно інвестувати засоби для організації неперервної педагогічної освіти [2, с. 93].

З метою об'єднання кадрових, інформаційних, фінансових зусиль щодо організації системи ПК учителів створюються консорціуми освітніх установ на базі учительських центрів. Такі об'єднання дають можливість мати рівні можливості щодо одержання професійної допомоги кожній школі [2, с. 357–358]. Взято курс на підготовку творчого, адекватного вчителя [2, с. 361].

Отже, період 80-их років ХХ ст. – сучасність являє собою етап «неперервного розвитку» ПК вчителів.

Проведений аналіз становлення й розвитку британської системи підвищення кваліфікації вчителів свідчить про три сформованих етапи в її становленні й розвитку: компенсаторний, адаптаційний та етап неперервного розвитку, що представлено схематично на рис. 2.

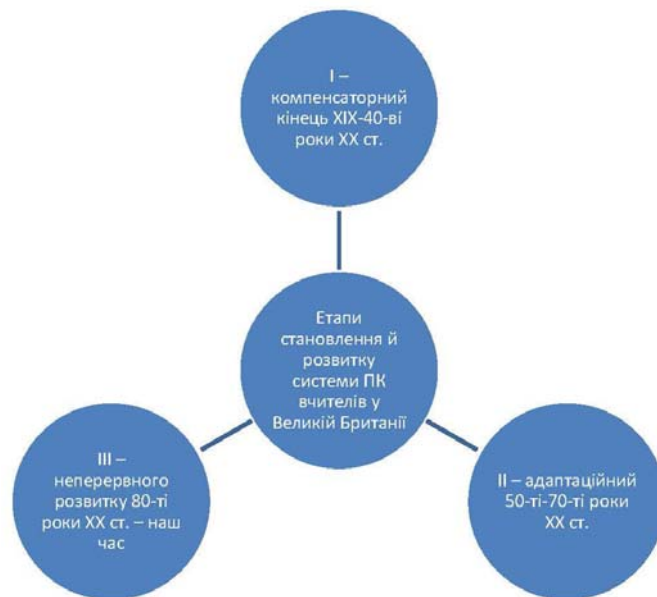

Рис.2. Етапи становлення й розвитку системи ПК вчителів у Великій Британії

(розроблено автором на основі опрацьованих джерел [1–3]).

Кожний етап становлення й розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів у Великій Британії має свою специфіку, яка обумовлена особливостями певного етапу соціально-економічного та культурного розвитку країни.

Висновки. Слід зазначити, що у Великій Британії здійснюються теоретичні експериментальні дослідження щодо пошуку ідеї, теорій для вдосконалення неперервного розвитку системи ПК учителів. Зокрема, у Великій Британії значна увага на сучасному етапі приділяється підготовці методиста, який виступає в якості організатора й фасилітатора неперервної творчої роботи вчителів по вдосконаленню якості освіти в школі; в процесі ПК

учителів використовується активні форми й методи роботи, частина навчального процесу переноситься до школи; поєднуються праця й навчання.

Разом з тим, вчені шукають нову модель неперервної освіти, рисами якої вони вважають: синтез навчання на курсах, самоосвіти й підвищення кваліфікації у школі; партнерство педагогічних колективів, учителів, органів освіти, ВНЗ, громадськості, бізнесу; орієнтацію на ринкові механізми розвитку системи ПК (грантова система фінансування, демонополізація ринка освітніх послуг, стимулювання конкуренції); інтеграцію базової педагогічної освіти й ПК учителів; посилення міжнародного співробітництва; випереджувальний характер ПК на основі прогнозування потреб учителів і шкіл; використання висококваліфікованих викладацьких кадрів, компетентних в галузі педагогіки й психології навчання дорослих для підвищення кваліфікації вчителів із урахуванням рівня економічного й соціально-політичного розвитку країни [2, с. 373–375]. Ми погоджуємося з думкою В. Гаргая стосовно того, що ефективність роботи щодо вдосконалення ПК учителів буде залежати від того, наслідки уряду й іншим соціальним групам вдасться зберегти «англійський компроміс» - управління освітою, за яке відповідають держава, місцеві органи та громада [2, с. 96].

Список використаної літератури

1. Dean, D. Education and Policy in England in the 20th Century / D. Dean, R. Aldrich, – London: Woburn Press, 1991. – 353 p.
2. Гаргай В. Б. Развитие системы повышения квалификации учителей в Великобритании (конец XIX – конец XX вв.): дис. ... доктора пед. наук / В. Б. Гаргай. – Новосибирск. – 2006. – 379 с.
3. Asshton, P.M. Teacher Education in the Classroom: Initial and In-service / P.M. Asshton, E.S.Henderson, D.J. Merritt. – London, 1983. – 376 p.
4. Cantor, L.M. Further education today: A critical review / Leonard M. Cantor & I.F. Roberts. – London: Routledge & Kegan Paul, 1983. – 265 p.
5. Farcas, S. Professional development for Teachers: The Public View / S. Farcas, W. Friedman. – New York: Public Agenda for National Foundation for the Improvement of Education, 1995. – 264 p.
6. Lynch, J. Policy and practice in lifelong education / J. Lynch. – Driffield, Nafferton, 1982.-279 p.
7. Hanley, M. S. The Scope of multicultural Education / Mary Stone Haley: [Electronic resource] // Available online: www.newhorizons.org/strategies/multicultural/hanley/htm/
8. Thumbs down for in-service resources. (1994). Times. September 16.

References

1. Dean, D. (1991). *Education and Policy in England in the 20th Century*. London: Woburn Press.
2. Gargai, V. B. (2006). Development of the system for teacher training in the UK (the end of XIX - the end of the twentieth century). (Doctor of Pedagogy *Dissertation*). Novosibirsk. (in Russ.).
3. Asshton, P. M., Henderson, E. S., Merritt, D. J. (1983). *Teacher Education in the Classroom: Initial and In-service*. London.
4. Cantor, L. M. & Roberts, I. F. (1983). *Further education today: A critical review*. London: Routledge & Kegan Paul.
5. Farcas, S. & Friedman, W.(1995). *Professional development for Teachers: The Public View*. New York: Public Agenda for National Foundation for the Improvement of Education.
6. Lynch, J. (1982). *Policy and practice in lifelong education*. Driffield, Nafferton.
7. Hanley, M. S. (2007). *The Scope of multicultural Education*. Retrieved from: www.newhorizons.org/strategies/multicultural/hanley/htm/
8. Thumbs down for in-service resources. (1994). Times. September 16.

CHYCHUK Antonina,

Ph.D., Associate Professor of preeschool Education,
Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
e-mail: tetyanna@ukr.net

THE ORIGIN AND FORMATION OF THE SYSTEM OF TRAINING TEACHERS IN THE GREAT BRITAIN

Abstract. The article analyzes the origin and stages a system of training teachers in the UK. It is noted that in the UK are carried out theoretical experimental research for finding ideas, theories for improving the continuous development of computer teachers. In particular, in the UK, considerable attention is paid at present preparing a practitioner who acts as organizer and facilitator of continuous creative work

of teachers to improve the quality of education in schools; in the training teachers teachers use active forms and methods of work of the educational process is transferred to the school; combined work and training.

However, scientists are looking for a new model of lifelong learning traits which they consider: synthesis courses, self-education and training in schools; partnership educational groups, teachers, education authorities, universities, public and business; focus on market mechanisms for development of the training teachers; integration of basic teacher education and computer teachers; strengthening international cooperation; proactive nature of training teachers -based forecasting needs of teachers and schools; the use of qualified teaching personnel competent in the field of pedagogy and psychology of adult learning for teacher training, taking into account the level of economic and socio-political development. The system of training teachers (late XIX - 40-ies of XX century) which tried to compensate for the shortcomings of basic teacher training acquired to work as a teacher, because of the peculiarities of the socio-economic and cultural development. Therefore, this stage of formation and development of British training teachers system teachers identified as compensatory.

If before the mid-twentieth century teachers attended courses mainly those who had no higher education, the 50-70 years of the twentieth century the new qualitative stage of British teachers training courses which included the training of certified teachers with a view to update their professional knowledge that is least meet the requirements of the school. During this period, dominated by general and special training at the expense of vocational teaching. Progress in education there was very significant, along with significant changes in technology and system of training teachers was characterized using various forms to help teachers adapt to the evolving science results, due to the features and patterns of scientific and technological progress and market economy. Therefore, this stage of the British system of teachers identified as training teachers adaptation.

Key words: *stages of birth and of a system of training teachers, teachers training system, UK.*

*Одержано редакцією 16.06.2016
Прийнято до публікації 19.06.2016*